

Czyny seksualne niezgodne z prawem: portret przestępcy seksualnego

Sexual offences against the law: a portrait of a sex offender

ANNA SIERZPOWSKA-KETNER

Z Instytutu Seksuologii w Warszawie

STRESZCZENIE: *Praca przedstawia cechy osobowości i wzorce zachowania tworzące profil przestępcy seksualnego obejmujące łącznie 14 cech. Na 30 badanych mężczyzn dopuszczających się przestępstw seksualnych u 67% stwierdzono obecność co najmniej 8 takich cech. Wyniki badań nieznacznie różnią się od uzyskanych przez badaczy z Uniwersytetu Minnesota.*

SUMMARY: *Personality traits and behavior patterns constituting a 14-item profile of a sex offender are presented in the paper. Out of 30 male sex offenders under study 67% indicated the presence of at least 8 such traits. The finding slightly differ from the research results obtained at the University of Minnesota.*

Słowa kluczowe: przestępcy seksualni/ cechy osobowości/ wzorce zachowania

Key-words: sex offenders/ personality traits/ behavior patterns

W obszarze patologii społecznej szczególną grupę stanowią zachowania seksualne naruszające normy społeczne i prawne. Tylko część z tych zachowań podejmowana jest w związku z zaspokojeniem potrzeb seksualnych o dewiacyjnym charakterze bądź związanych z zaspokojeniem na drodze seksualnej innych ważnych potrzeb psychologicznych np. dominacji czy znaczenia, jak to się dzieje w niektórych postaciach zgwałcenia. Wobec osób, których akty seksualne naruszają normy społeczne i prawne wiążą się z powyższymi czynnikami motywacyjnymi, podejmowane jest leczenie seksuologiczne. Literatura dotycząca terapii koncentrowała się w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych na metodach objawowych: stosowanych technikach behawioralnych i farmakoterapii. W początkach lat osiemdziesiątych programy leczenia przestępców seksualnych przedstawiane zwłaszcza w piśmiennictwie amerykańskim, uwzględniały jako integralną część postępowania pracę nad głębokimi mechanizmami psychologicznymi leżącymi

u podstaw zachowań seksualnych niezgodnych z prawem. Wśród literatury tematu szczególne znaczenie mają badania prowadzone na Uniwersytecie Minnesota (Seabloom 1980, Dwyer i Amberson 1985), efektem których stały się opracowanie i klasyfikacja charakterystycznych cech i wzorców zachowania przestępców seksualnych.

Wyodrębniono zespół 14 cech osobowości i zachowań charakterystycznych dla osób podejmujących akty seksualne niezgodne z prawem i stwierdzono, że w badanej grupie 56 przestępców seksualnych, u aż 70% badanych występowało jedenaście spośród wymienionych cech, a u 83% badanych - osiem. Hipoteza badawcza, potwierdzona tymi wynikami, dotyczyła występowania u przestępców seksualnych pewnego zespołu szczególnych cech osobowości i wzorców zachowania. Wyniki badania wydają się tym ciekawsze, że odnoszą się do mechanizmów psychodynamicznych leżących u podstaw powstawania dewiacji jako takiej, bez względu na jej charakter objawowy,

tn. bez względu na to czy mamy do czynienia z zachowaniami np. pedofilnymi, ekshibicjonistycznymi czy voyerystycznymi.

CEL

Celem przedstawianej pracy było zbadanie na własnym materiale, częstotliwości występowania tego zespołu cech i zachowań tworzących profil przestępcy seksualnego.

BADANI I METODA

Badaniem objęto 30 mężczyzn, którzy dopuścili się aktów seksualnych niezgodnych z prawem. Dwudziestu z nich było badanych w związku ze sporządzaniem opinii sądowo-seksuologicznej a 10 było pacjentami, którzy z własnej inicjatywy podjęli leczenie. Mężczyźni byli w wieku od 19 do 60 lat; przeciętny wiek wynosił 35 lat. Dziewięciu było żonatych, 2 pozostawało w długoterminowym związku partnerskim, 19 było nieżonatych. Dziewięciu badanych miało wykształcenie wyższe lub wyższe nieukończone, 4 - średnie, 17 - podstawowe lub zawodowe.

Zachowania pedofilne (czyny lubieżne) podjęło 18 probantów, w tym w jednym przypadku miały one charakter kazirodczy, 10 badanych usiłowało dokonać lub dokonało zgwałcenia, 2 mężczyzn - ekshibowało.

Podstawową metodą badawczą był wywiad kliniczny o charakterze psychologiczno-seksuologicznym. Posłużono się również jako narzędziem badawczym testami psychologicznymi: testem MMPI i metodą Rorschacha. Przeprowadzono badanie przedmiotowe z oceną stanu narządów płciowych. Wykonywano dodatkowo badanie pletyzmograficzne. Wywiad kliniczny przeprowadzany osobiście dotyczył: rodziny pochodzenia i rodziny nuklearnej, historii relacji partnerskich, historii małżeństwa, rozwoju seksualnego, aktywności seksualnej o charakterze dewiacyjnym, wpływu rozwoju seksualnego na rozwój ogólny, zachowań seksualnych niezgodnych z prawem. Wywiady były przeprowadzane w trybie ambulatoryjnym w Zakładzie Seksuologii i Pato-

logii Więzi Międzyludzkich CMKP w Warszawie. Wszystkie badania związane ze sporządzaniem opinii sądowo-seksuologicznych przeprowadzane były przez zespół złożony z dwóch lekarzy seksuologów (dr med. Wiesława Czernikiewicza i autorkę) oraz jednego z psychologów (mgr mgr Krzysztofa Pawłaka, Arnolda Pawelskiego, Marka Jasińskiego lub Annę Kwaśniewską-Bieniek). Probandci, którzy zgłosili się celem podjęcia leczenia seksuologicznego z własnej inicjatywy, byli badani w analogiczny sposób.

WYNIKI I OMÓWIENIE

Zgodnie z podziałem przyjętym przez badaczy z Uniwersytetu Minnesota w USA, poszczególne z czternastu badanych cech osobowości i wzorców zachowania przestępców seksualnych, pogrupowano w zależności od tego czy dotyczyły problemów okresu wczesnodziecięcego, czy problemów życia dorosłego.

Wczesne dzieciństwo

1. *Przestępcy seksualni około 4 r.ż. doznali urazu seksualnego, który mógł wpłynąć na ich zaburzone zachowania seksualne w życiu dorosłym.* Ujawnienie urazu z okresu wczesnego dzieciństwa wymaga z reguły dłuższego kontaktu z badanym. Nawiązanie głębszego kontaktu z terapeutą jest warunkiem uruchomienia materiału wspomnieniowego, gdyż bolesne, a równocześnie doniosłe dla życia badanego treści, zostają wyparte bądź stłumione. Przykładem może być badany, który jako małe dziecko musiał sam rozbiierać się przed wymierzeniem surowej kary cielesnej przez matkę, a jako dorosły przed dokonaniem zgwałcenia, obnażał i bił kobietę. 20% badanych ujawniło doświadczenie urazu seksualnego w okresie wczesno-dziecięcym.
2. *Relacje z ojcem w okresie wczesnego dzieciństwa u przestępców seksualnych charakteryzuje znaczne ograniczenie kontaktu lub wręcz nieobecność ojca i brak jakichkolwiek relacji z nim.* Często doświadczają oni braku

zainteresowania ze strony ojca w czasie całego wczesnego okresu rozwoju i równocześnie braku innego wzorca męskiego. Problem relacji z ojcem zgłaszany jest w wypowiedziach badanych przez następujące stwierdzenia: "Nigdy nie widziałem ojca, był zawsze nieobecny" lub "Ojciec nigdy dla mnie niczego nie zrobił". 80% probantów potwierdziło tę cechę.

3. *Przestępcy seksualni byli wykorzystywani seksualnie jako dzieci.* Z doświadczenia klinicznego wynika, że ujawnienie faktu bycia ofiarą seksualną następuje po dłuższym okresie leczenia. Ma to związek zarówno z rozwojem więzi terapeutycznej, jak i mającą miejsce w czasie terapii penetracją różnych doświadczeń okresu dzieciństwa. Jedynie 10% badanych potwierdziło tę cechę.
4. *Przestępcy seksualni mają nadopiekuńcze matki lub nadopiekuńcze żony,* które chronią ich podobnie jak matki. Zależność ta rzadko jest uświadamiana, dlatego też problem nie ujawnia się spontanicznie w wypowiedziach badanych. Przetrwali silny związek z matką dotyczy np. przestępców w wieku 30-40 lat, którzy nadal mieszkają wspólnie z matkami. W związku małżeńskim często są podporządkowani dominującej i nadopiekuńczej żonie. U połowy badanych stwierdzono tę cechę.
5. *Przestępców seksualnych cechuje pasywność.* Cecha ta może być postrzegana jako konsekwencja nadopiekuńczości matki wobec braku męskiego wzorca. Przestępcy seksualni dorastają ucząc się pasywności, która staje się charakterystycznym dla nich sposobem reagowania w życiu. Nadopiekuńczość matek jest następnie podtrzymywana przez żony. Charakterystycznym jest, że pasywni mężczyźni znajdują zainteresowanie u partnerek, które podejmując inicjatywę w związku mogą im matkować. Jako pasywnych oceniono w badanej grupie 33 % mężczyzn.
6. *Przestępców seksualnych cechuje niska samoakceptacja i wysoki samokrytycyzm.* Doświadczana w dzieciństwie niepełna akcep-

tacja lub wręcz odrzucenie ze strony osób znaczących przejawiają się w życiu dorosłym wątpliwościami dotyczącymi własnej oceny, poczuciem mniejszej wartości, brakiem pewności siebie. Krytykowani w dzieciństwie stają się krytyczni wobec samych siebie w życiu dorosłym. Postawa taka charakteryzowała 57% badanych, a więc ponad połowę.

Dorosłe życie

7. *Przestępcy seksualni są niedojrzali w wymiarze społecznym lub seksualnym, a czasem - w obu.* W dorosłym życiu niedojrzałość ta sprzyja zachowaniom przestępczym. Informacje na tematy seksualne i przejawy zainteresowania sferą seksualną wypadają u większość przestępców seksualnych poniżej przeciętnej, np. rzadziej korzystają z lektur na tematy seksualne czy materiałów pornograficznych, mają mniejszą od przeciętnej częstotliwość fantazji o treści seksualnej, gorzej wypełniają rolę seksualną czyli społeczne zadania związane z rolą mężczyzny, a przede wszystkim funkcjonowaniem seksualnym. W grupie badanej cecha ta odnosi się do 80% probantów.
8. *U przestępców seksualnych religijność ma charakter obsesyjny.* Przestępcy seksualni, jeśli są religijni - to odwołują się do zasad religijnych w sposób obsesyjny. Zgodnie z zasadami religijnymi represjonują oni normalną aktywność seksualną. W odniesieniu do aktywności niezgodnej z prawem, zwłaszcza gdy jest ona przejawem dewiacji, nakazy i zakazy stają się treścią wewnętrznej walki jaką toczy osoba dotknięta dewiacją, aby finalnie ulec impulsom dewiacyjnym. Niekiedy dysocjację - rozszczepienie między sferą seksualną a resztą osobowości - ujawnia m.in. paradoksalne użycie wzorca religijnego, gdy wytłumaczeniem przekraczania społecznie akceptowanych norm stają się zakazy religijne. Np. jeden z badanych tłumaczył swoje zachowania pedofilne kościelnym zakazem podejmowania przedślub-

- nych kontaktów seksualnych z narzeczoną. Inny pytany o kazirodczą aktywność seksualną stwierdził, że nie podejmował z córką kontaktów waginalnych, ponieważ zgodnie z nakazami religii powinna zachować dziewictwo do ślubu. Spośród czternastu omawianych cech, religijność jest cechą rzadziej spotykaną, ale jeśli występuje to ze znacznym natężeniem.
9. *Przestępcy seksualni postrzegają swoje niezgodne z prawem zachowania seksualne jako niezależne od nich*, często nie czują się odpowiedzialni za swoje czyny. Mają poczucie, że przestępcze zachowania zdarzają się niezależnie od nich samych, często mają poczucie obcości wobec aktów seksualnych, których dokonali. Wynika to z charakterystycznego rozszczepienia między sferą seksualną, a resztą osobowości, często nie są świadomi swoich potrzeb, pragnień ani impulsów seksualnych decydujących o podjęciu aktów seksualnych niezgodnych z prawem. Mają poczucie, że ich źródło znajduje się gdzieś na zewnątrz poza nimi, "akty zdarzają się" bez ich udziału. Wpływa to na brak poczucia własnej odpowiedzialności za zachowania seksualne. Cechę tę stwierdzono u 80% badanych.
 10. *Przestępców seksualnych charakteryzuje dysocjacja* - przejawia się ona zarówno rozszczepieniem między sferą seksualną a resztą osobowości, jak i w działaniu. Podczas dokonywania aktów seksualnych niezgodnych z prawem często myślą o takim działaniu jako o czymś innym tak, jak w stanie przypominającym fugę. Często sam akt może mieć znaczenie symboliczne. W ten sposób opisywało swoje działanie 83% badanych.
 11. *Przestępców seksualnych charakteryzuje stłumiony gniew*. Przestępcy seksualni mają tendencję do reagowania w sposób pasywny, konsekwentnie tłumiąc swój gniew. Zdarza się, że ujawniają gniew w formie impulsywnego wybuchu o agresywnym charakterze. Silny, stłumiony gniew charakteryzował 70% badanych.
 12. *Przestępcy seksualni często manipulują otoczeniem*. Przestępcy seksualni często poprawnie funkcjonują w rolach społecznych, a dewiacyjne akty seksualne ukrywają skutecznie zarówno przed rodziną, jak i otoczeniem. Manipulacja staje się niezbędnym mechanizmem służącym do ukrycia dewiacyjnych skłonności, a równocześnie umożliwia zaspokojenie nieakceptowanych potrzeb. Przykładem może być młody mężczyzna o preferencjach pedofilnych, który podjął pracę jako nauczyciel w szkole podstawowej, co stwarzało możliwość stałego kontaktu z dziećmi. Inny mężczyzna z badanej grupy wykorzystywał swoje inwalidztwo i okazywaną mu z tej racji pomoc do nawiązywania kontaktów z młodszymi chłopcami, a następnie prowokował sytuacje seksualne. Manipulowanie było charakterystycznym sposobem zachowania dla 67% badanych.
 13. *Spośród repertuaru mechanizmów obronnych, przestępcy seksualni szczególnie często posługują się mechanizmem represji*. Przestępcy seksualni represjonują własną aktywność seksualną jako taką. Na poziomie świadomym wypowiadają przekonanie, że tłumienie myśli i fantazji seksualnych uchroni ich przed zachowaniami seksualnymi niezgodnymi z prawem. Wyparcie i tłumienie swoich potrzeb z jednej strony, z drugiej brak wiedzy seksuologicznej decydują o stwierdzeniu, że przestępców seksualnych charakteryzuje funkcjonowanie seksualne na niskim poziomie. Można to odnieść do 90% badanych.
 14. *Przestępcy seksualni posługują się często mechanizmem projekcji*. Starają się przerzucić to, czego w sobie nie tolerują na obiekt zewnętrzny. Dokonując projekcji rzutują negatywne uczucia i postawę na innych przestępców seksualnych, odnoszą się do nich z pogardą, równocześnie nie identyfikując siebie jako "jednego z tych okropnych ludzi", przestępcy seksualnego. Podobny problem spotykamy w leczeniu choroby alkoholowej, gdy warunkiem skuteczności terapii jest stwierdzenie, że "jestem alkoholi-

kiem". U 83% badanych stwierdzono tę cechę.

WNIOSKI

1. Spośród czternastu cech osobowości i wzorców zachowania tworzących profil przestępcy seksualnego u 67% badanych stwierdzono obecność co najmniej ośmiu takich cech, u 30% badanych - siedmiu, a u 7% - czterech.
2. W porównaniu z wynikami uzyskanymi przez badaczy z Uniwersytetu Minnesota zespół ośmiu cech tworzących profil przestępcy seksualnego wystąpił w badanej grupie rzadziej (o 16%).
3. Cechy takie jak: uraz we wczesnym dzieciństwie, wykorzystywanie seksualne w dzieciństwie, obsesyjna religijność wystąpiły

w badanej populacji - w porównaniu z wynikami uzyskanymi przez badaczy z Uniwersytetu Minnesota - rzadziej. Fakt ten zachęca do dalszych badań.

PIŚMIENNICTWO

1. Seabloom W.L.: An outpatient group psychotherapeutic treatment approach to the adult male sex offender. W: Forleo R., Passini W. (red.): Medical Sexology, Littleton, MA: PSG Publishers, 1980.
2. Dwyer S.M., Amberson J.I.: Behavioral Patterns and Personality Characteristics of 56 Sex Offenders: A Preliminary Study. Materiały: Sex Offender Treatment Program z Human Sexuality Department of Family Practice and Community Health, Medical School University of Minnesota, Minneapolis, 1981.
3. Dwyer S.M., Amberson J.I.: Sex offender treatment program: A follow-up study. American Journal of Social Psychiatry, 1985, 5/4, 56-60.

*Adres: Dr Anna Sierzpowska-Ketner, Instytut Seksuologii,
Pl. Trzech Krzyży 16, 00-499 Warszawa.*